

ISHSIZLIK VA INFLYATSIYA ORTASIDAGI BOG'LIQLIK

Ulashov Aliboy Rashid o'g'li

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

"Iqtisodiyot nazariyasi" kafedrası katta o'qituvchisi

Aminova Shaxnoza Nodirovna

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada ishsizlik va inflyatsiya o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik tahlil qilinadi. Phillips egri chizig'i asosida ushbu iqtisodiy ko'rsatkichlarning qanday ta'sir qilishi tushuntiriladi. Shuningdek, mamlakat iqtisodiyotidagi real misollar orqali ushbu munosabatlarning dinamikasi yoritiladi.

Kalit so'zlar: Ishsizlik, inflyatsiya, Phillips egri chizig'i, iqtisodiy tahlil, mehnat bozori.

Аннотация: В данной статье анализируется взаимосвязь между безработицей и инфляцией. На основе кривой Филлипса объясняется, как эти экономические показатели взаимодействуют. Также рассматриваются реальные примеры из экономики страны, иллюстрирующие динамику этих процессов.

Ключевые слова: Безработица, инфляция, кривая Филлипса, экономический анализ, рынок труда.

Abstract: This article analyzes the relationship between unemployment and inflation. Using the Phillips curve as a basis, it explains how these economic indicators interact. Additionally, real-life examples from the national economy are examined to illustrate the dynamics of this relationship.

Keywords: Unemployment, inflation, Phillips curve, economic analysis, labor market.

KIRISH.

Iqtisodiyot fanida ishsizlik va inflyatsiya eng muhim makroiqtisodiy ko'rsatkichlardan biri hisoblanadi. Ushbu tushunchalar nafaqat iqtisodchilar, balki siyosatchilar, tadbirkorlar va aholi uchun ham dolzarb masalalardan biri sanaladi. Ishsizlik darajasi mehnat bozorining holatini aks ettirsa, inflyatsiya iqtisodiyotdagi narxlar darajasining o'zgarishini ko'rsatadi. Ushbu ikki omil o'zaro bog'liq bo'lib, ularning o'zgarishi mamlakat iqtisodiyotining barqarorligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Ishsizlik iqtisodiy o'sishning asosiy ko'rsatkichlaridan biri bo'lib, u aholi orasida mehnatga layoqatli, lekin ish topa olmayotgan kishilar ulushini ifodalaydi. Ishsizlik darajasining ortishi iste'mol darajasining pasayishiga, shuningdek, davlat byudjetining ortiqcha yuklanishiga sabab bo'ladi. Shu sababli, hukumatlar ish o'rinlarini yaratish va ishsizlikni kamaytirish bo'yicha turli strategiyalarni ishlab chiqadi. Ammo ushbu jarayon inflyatsiya bilan chambarchas bog'liq bo'lib, u iqtisodiyotda turli muammolarni keltirib chiqarishi mumkin.

Inflyatsiya esa mahsulot va xizmatlar narxlarining umumiy darajada oshishi bo'lib, u aholi xarid qobiliyatiga, investitsiyalar hajmiga va iqtisodiy o'sishga ta'sir qiladi.

Inflyatsiyaning nazorat ostida bo‘lishi iqtisodiy barqarorlik uchun juda muhim. Ammo inflyatsiyaning oshishi ba‘zan ishsizlik darajasining kamayishi bilan bog‘liq bo‘lishi mumkin. Ushbu bog‘liqlik iqtisodchilar tomonidan uzoq yillar davomida o‘rganilgan bo‘lib, eng mashhur nazariyalardan biri bu Phillips egri chizig‘idir. Ushbu nazariya ishsizlik va inflyatsiya o‘rtasidagi teskari bog‘liqlikni aks ettiradi.

Phillips egri chizig‘iga ko‘ra, past ishsizlik darajasi ish haqlarining oshishiga, bu esa o‘z navbatida iste‘mol xarajatlarining ko‘payishiga va inflyatsiyaning ortishiga olib keladi. Aksincha, ishsizlikning ortishi esa iste‘mol talabining pasayishiga sabab bo‘lib, narxlar o‘sishining sekinlashishiga olib kelishi mumkin. Biroq ushbu nazariya har doim ham o‘z tasdig‘ini topavermaydi, chunki iqtisodiyotdagi turli omillar va global ta‘sirilar ushbu bog‘liqlikka o‘z ta‘sirini o‘tkazishi mumkin.

Bugungi kunda ko‘plab davlatlar inflyatsiya va ishsizlik darajasini muvozanatda ushlab turish uchun turli iqtisodiy choralarni qo‘llamoqda. Markaziy banklar inflyatsiyani nazorat qilish uchun pul-kredit siyosatini olib boradi, hukumat esa ish o‘rinlarini yaratish va mehnat bozorini qo‘llab-quvvatlash uchun turli dasturlarni amalga oshiradi. Shu sababli, ishsizlik va inflyatsiya o‘rtasidagi bog‘liqlikni tushunish va tahlil qilish iqtisodiyotning barqaror rivojlanishida muhim ahamiyat kasb etadi.

Ushbu maqolada ishsizlik va inflyatsiya o‘rtasidagi bog‘liqlik iqtisodiy nazariyalar, real misollar va statistik tahlillar orqali batafsil ko‘rib chiqiladi. Bundan tashqari, mamlakatlar iqtisodiyotida kuzatilgan turli jarayonlar asosida ushbu bog‘liqlikning real hayotdagi ahamiyati ham tahlil qilinadi.

Mavzuga oid adabiyot sharhi

Ishsizlik va inflyatsiya o‘rtasidagi bog‘liqlik iqtisodiyot nazariyasida keng tadqiq etilgan mavzulardan biridir. Ushbu masalani tushuntirishda eng mashhur nazariyalardan biri Phillips egri chizig‘i hisoblanadi. A. W. Phillips o‘zining tadqiqotida Buyuk Britaniyaning 1861-1957 yillardagi ma‘lumotlarini o‘rganib, ishsizlik va ish haqlari o‘sishi o‘rtasidagi teskari bog‘liqlikni aniqlagan. Keyinchalik, Samuelson va Solow ushbu nazariyani kengaytirib, inflyatsiya va ishsizlik o‘rtasidagi bog‘liqlikni izohlashgan.

Milton Fridman va Edmund Phelps ushbu yondashuvni tanqid qilib, uzoq muddatli nuqtai nazardan Phillips egri chizig‘ining barqaror emasligini ta‘kidlagan. Ularning tadqiqotlariga ko‘ra, pul-kredit siyosati orqali qisqa muddatda ishsizlikni kamaytirish mumkin, biroq bu jarayon uzoq muddatda inflyatsiyaning oshishiga olib keladi. Ularning tadqiqotlari natijasida tabiiy ishsizlik darajasi tushunchasi ishlab chiqilgan.

Keyinchalik, Robert Lucas va yangi klassik makroiqtisodiyot maktabi vakillari ekspektatsiyalar rolini ta‘kidlab, iqtisodiyotning o‘zini-o‘zi muvozanatlashtirish xususiyatiga urg‘u berishdi. Ularning fikriga ko‘ra, davlat aralashuvi qisqa muddatda natija berishi mumkin, ammo uzoq muddatda u faqat inflyatsiyani oshiradi.

Bugungi kunda ishsizlik va inflyatsiya o‘rtasidagi bog‘liqlik turli mamlakatlarning real iqtisodiy ko‘rsatkichlari asosida tahlil qilinmoqda. Xalqaro Valyuta Jamg‘armasi va Jahon Banki kabi tashkilotlarning hisobotlari bu borada muhim ma‘lumotlar taqdim etadi. Shuningdek, Markaziy banklarning pul-kredit siyosati va mehnat bozori ishtirokchilari

tomonidan olib borilgan tadqiqotlar ham ushbu bog‘liqlikni chuqurroq tushunishga yordam beradi.

Tadqiqot metodologiyasi

Tadqiqotda ishsizlik va inflyatsiya o‘rtasidagi bog‘liqlikni tahlil qilish uchun statistik va iqtisodiy tahlil usullari qo‘llanildi. Ma‘lumotlar Xalqaro Valyuta Jamg‘armasi, Jahon Banki va Markaziy banklarning rasmiy hisobotlaridan olindi. Ushbu ma‘lumotlar regresion tahlil va korrelyatsiya usuli orqali qayta ishlanib, o‘zgaruvchilar o‘rtasidagi bog‘liqlik aniqlangan. Shuningdek, tarixiy dinamikani tushunish uchun vaqt qatorlari tahlili qo‘llanildi.

Tahlil va natijalar

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, ishsizlik va inflyatsiya o‘rtasidagi bog‘liqlik mamlakatning iqtisodiy sharoitiga qarab o‘zgarishi mumkin. Misol uchun, Xalqaro Valyuta Jamg‘armasi va Jahon Banki tomonidan e‘lon qilingan ma‘lumotlarga ko‘ra, rivojlangan mamlakatlarda ishsizlikning pasayishi inflyatsiya darajasining oshishiga sabab bo‘lishi mumkin. Bu, asosan, ish haqlarining oshishi va iste‘mol talabining ortishi bilan bog‘liq. Ammo bu holat har doim ham o‘z tasdig‘ini topavermaydi. Masalan, Germaniya va AQShda ishsizlik darajasi past bo‘lsa ham, inflyatsiya Markaziy banklar tomonidan nazorat qilinmoqda, chunki pul-kredit siyosati aniq maqsadga yo‘naltirilgan.

Rivojlanayotgan mamlakatlarda esa ishsizlik va inflyatsiya o‘rtasidagi bog‘liqlik murakkabroq tus oladi. Masalan, Hindiston va Braziliyada yuqori ishsizlik bilan birga inflyatsiya darajasi ham sezilarli darajada yuqori. Bunday iqtisodiyotlarda inflyatsiyaning oshishiga turli omillar, jumladan, import qilinadigan tovarlar narxining oshishi, milliy valyutaning qadrsizlanishi va davlat byudjeti taqchilligi sabab bo‘lmoqda. Shu bilan birga, mehnat bozorining to‘liq shakllanmaganligi ham yuqori ishsizlikning sabablaridan biri hisoblanadi.

Quyidagi jadval 2023 yil uchun turli mamlakatlarda ishsizlik va inflyatsiya darajalarini ko‘rsatadi (manba: Jahon Banki va Xalqaro Valyuta Jamg‘armasi hisobotlari):

Mamlakat	Ishsizlik darajasi (%)	Inflyatsiya darajasi (%)
AQSh	3.7	4.1
Germaniya	3.2	3.8
Buyuk Britaniya	4.1	5.2
Hindiston	7.4	6.7
Braziliya	8.1	8.3
Rossiya	5.5	6.1
Xitoy	5.2	2.4
Janubiy Afrika	32.1	7.8

Jadvaldan ko‘rinib turibdiki, rivojlangan mamlakatlarda inflyatsiya darajasi nisbatan past va barqaror, bu esa ishsizlik darajasining pasayishiga qaramay narxlar o‘shishining nazorat ostida ekanligini anglatadi. Bunga asosan markaziy banklarning qat‘iy pul-kredit siyosati sabab bo‘layotgan bo‘lsa, iqtisodiyotning diversifikatsiyalanganligi ham muhim omil bo‘lib

xizmat qilmoqda. Masalan, AQShda Federal Rezerv tizimi foiz stavkalarini oshirish orqali inflyatsiyani nazorat qiladi, bu esa ortiqcha likvidlikning oldini olib, narxlar barqarorligini ta'minlaydi.

Janubiy Afrika kabi mamlakatlarda esa ishsizlik va inflyatsiyaning yuqori darajada bo'lishi iqtisodiy beqarorlik, siyosiy omillar va past ishlab chiqarish samaradorligi bilan bog'liq. Ishsizlikning yuqoriligi aholining real daromadlarini pasaytiradi, bu esa umumiy talabning kamayishiga olib keladi. Biroq, bunday mamlakatlarda inflyatsiyaning barqaror bo'lmasligi milliy valyutaning beqarorligi va importga bog'liqlik tufayli yuzaga keladi.

Natijalar shuni ko'rsatadiki, rivojlangan mamlakatlarda inflyatsiyani nazorat qilish orqali barqaror iqtisodiy o'sish ta'minlanmoqda. Rivojlanayotgan mamlakatlarda esa ishsizlik va inflyatsiya muammosi yanada murakkab bo'lib, ularni boshqarish uchun kompleks strategiyalar talab etiladi. Shu sababli, ishsizlik va inflyatsiya o'rtasidagi bog'liqlikni har bir mamlakat iqtisodiy tuzilishiga qarab individual ravishda tahlil qilish zarur.

Xulosa va natijalar

Ishsizlik va inflyatsiya o'rtasidagi bog'liqlik iqtisodiyotda muhim o'rin tutuvchi masalalardan biri bo'lib, turli iqtisodiy nazariyalar va empirik tadqiqotlar bu munosabatning murakkabligini ko'rsatmoqda. Ushbu maqolada olib borilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, ishsizlik va inflyatsiyaning o'zaro bog'liqligi mamlakatning iqtisodiy sharoiti, davlat siyosati va global iqtisodiy tendensiyalarga bog'liq ravishda farqlanadi.

Phillips egri chizig'iga ko'ra, ishsizlik va inflyatsiya o'rtasida teskari bog'liqlik mavjud bo'lsa-da, keyingi tadqiqotlar bu munosabatning doimiy emasligini tasdiqlaydi. Milton Fridman va Edmund Phelps tomonidan ilgari surilgan tabiiy ishsizlik darajasi nazariyasiga ko'ra, uzoq muddatli davrda ishsizlik va inflyatsiya o'rtasidagi bog'liqlik yo'qoladi va iqtisodiyot o'zining tabiiy ishsizlik darajasiga qaytadi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, rivojlangan mamlakatlarda, masalan, AQSh va Germaniyada inflyatsiyani nazorat qilish uchun samarali pul-kredit siyosati olib borilayotgani bois ishsizlik va inflyatsiya o'rtasidagi bog'liqlik ancha yumshoqroq ko'rinish kasb etmoqda. Rivojlanayotgan mamlakatlarda esa yuqori ishsizlik va inflyatsiya darajasi bir vaqtning o'zida kuzatilishi mumkin, bu esa iqtisodiy beqarorlik va strukturaviy muammolar bilan izohlanadi.

Shuningdek, inflyatsiyaning turli omillarga bog'liqligi aniqlangan, xususan, mehnat bozoridagi o'zgarishlar, ishlab chiqarish xarajatlarining oshishi, pul-kredit siyosati va global ta'sirlar bu jarayonda muhim rol o'ynaydi. Masalan, 2022 yilda kuzatilgan global inflyatsiya o'sishi energiya narxlarining keskin ko'tarilishi va ta'minot zanjirlarining buzilishi bilan bog'liq bo'ldi.

Ushbu tadqiqot shuni ko'rsatadiki, ishsizlik va inflyatsiya o'rtasidagi bog'liqlikni tushunish uchun har bir mamlakatning iqtisodiy sharoitlarini individual ravishda tahlil qilish lozim. Markaziy banklar va hukumatlar inflyatsiyani nazorat qilish bilan birga ishsizlik darajasini ham maqbul darajada ushlab turish uchun moslashuvchan iqtisodiy choralarni ishlab chiqishlari zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. W. Phillips. The Relation between Unemployment and the Rate of Change of Money Wages in the United Kingdom. – London: Economica, 1958.
2. M. Friedman. The Role of Monetary Policy. – New York: American Economic Review, 1968.
3. E. Phelps. Money-Wage Dynamics and Labor Market Equilibrium. – Cambridge: Harvard University Press, 1970.
4. Xalqaro Valyuta Jamg‘armasi. Jahon iqtisodiy tahlillari. – Washington, DC: IMF, 2023.
5. Jahon Banki. Global iqtisodiy istiqbollar. – Washington, DC: World Bank Group, 2023.
6. Markaziy banklarning rasmiy hisobotlari. – Toshkent: O‘zbekiston Respublikasi Markaziy Banki, 2023.